

شایستگیهای فرهنگ تعاون ۲

بینشهای همیاری، مشارکت و سیاستهای اقتصادی

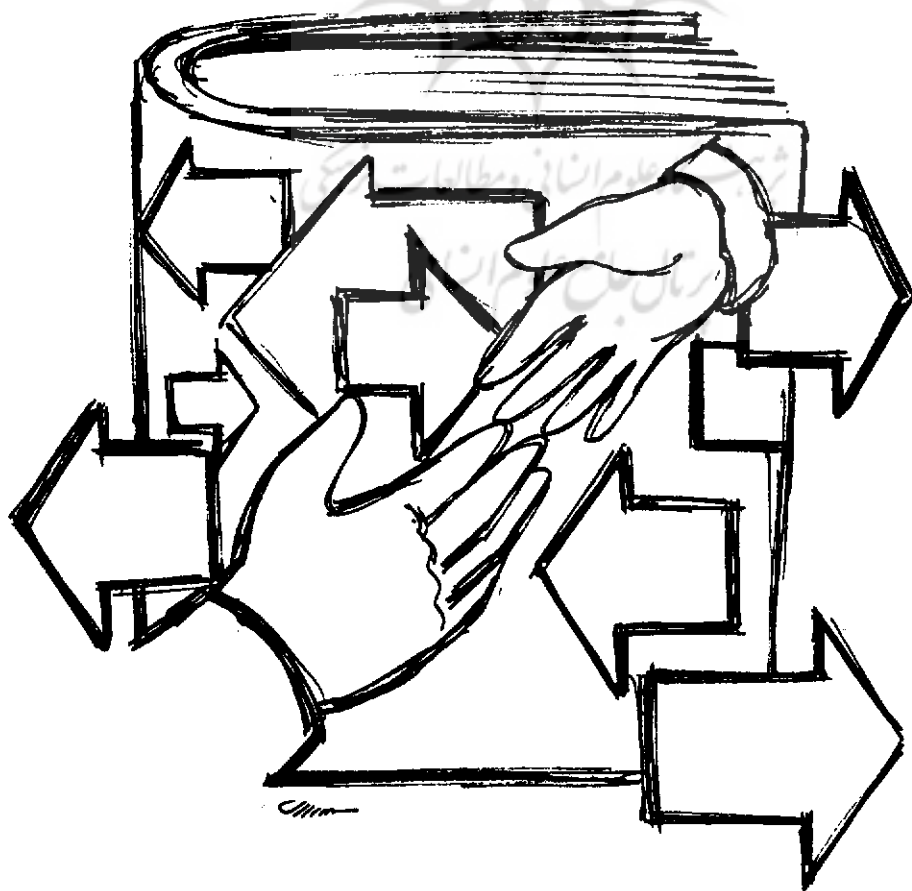
دکتر میرهادی زاده

این دو مضمون دو تحلیل متفاوت دارند. به گونه‌ای که سیاست اقتصادی ممکن است سازنده و یا ویرانگر باشد، ولی تعاون، توان تکامل یابنده به سیاست اقتصادی تزریق کرده و به حل مسائل انسانی آن می‌پردازد. چندان که خریدن یک برکه مشارکت از شرکتی اعم از تعاونی و یا سهامی عام - فرصت مناسبی برای عمران و توسعه

تجهیز منابع برای عمران و توسعه را در کنار خدمات رفاهی برای نیازمندان، سهلتر می‌سازد و در نهایت، حرکت به سوی تعالی ارزشها در شرایط توسعه را با حضور گسترده سرمایه و منابع (مادی - انسانی) همراه با وظیفه‌شناسی تحقق می‌بخشد.

۱-۲. سیاست اقتصادی و تعاون

گفتار نخستین با این پرسش آغاز شد که آیا تعاونی از نوع گزینشهای عادی و طبیعی و یا قطعی و گذار...؟ و پاسخ چنین بود که فرآیند توسعه، هر دو کیفیت را در برمی‌گیرد. زیرا وجود پایگاههای نیرومند تعاونی، و اقسام تشکلهای و نماگرهای هر یک از آنها، منافع اجتماعی و اقتصادی تعاون را توجیه می‌کند. اقتصاد تعاون امر



و توأمندنی اقتصادی ملی به دست می‌دهد. به عبارت دیگر، ارزشهای انسانی در تقابل نیاز سود، به قلمرو و سیاست اقتصادی راه می‌یابند تا هر گونه ناهمگونی با آن را در جهت سودآوری اجتماعی تعدیل نمایند. عملکرد تعدیلی در میان گروههای اجتماعی فقیر و نیازمند زیاد است. این تعدیلهای آن جهت ارزشمند است که بر فرصتهای کار گروههای کم درآمد را افزوده و امکان می‌دهد تا از زندگانی، بهره متناسب یک انسان را دریافت نمایند.

برای دستیابی به سیاست اقتصادی پویا، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، و به تبع آن، قانون جامع تعاون کشور، تحکیم مشارکت و تعاون عمومی میان همه مردم و توسعه آن را اعلام نموده است. مواد ۷ گانه قانون جامع تعاون، برای جلوگیری از انحراف سیاستهای اقتصادی به تشریح، نقصانها و ناهماهنگی اقتصادی پرداخته و برای رفع مشکلات، تنها شیوه تعاون را چاره‌ساز شمرده است. مواردی که مورد تأکید بوده و از هر نظر با آیات شریفه قرآن کریم نیز مطابقت دارند به ترتیب ذیل است:

- رسیدن به اشتغال کامل از طریق تأمین شرایط کار برای همه.
- تهیه وسایل کار
- تحقق عدالت اجتماعی از طریق پیشگیری از تمرکز ثروتها و تداول یا دولتی شدن آن.
- تشویق بهره‌برداری مستقیم از حاصل کار از طریق مدیریت.
- نیروی کار و تجمع سرمایه آنان
- پیشگیری از:

- انحصارات

- اختکارات

- تورم

- اضرار به غیر از طریق

تعاون و تحکیم مشارکتها

موارد فوق عمده‌ترین و حادثترین مشکلات سیاستهای اقتصادی معاصر بوده و هست، و نظامهای سرمایه‌داری تجاری و یا سوسیالیزم را همواره به خود مشغول ساخته است. و راه حل این نظامها جهت حل آن مشکلات روی آوردن به اقتصاد بازار آزاد بود است و تلاش و تکاپو زیادی هم برای ایجاد

شبکه‌های ایمنی جهت جلوگیری از بیکاریهای شغلی به کار می‌برند ولی آنچه را نادیده گرفته‌اند، روشهای نوین برای اقتصاد آزاد است. یقیناً گزینش الگوهای تعاونی و تکامل دانشهای آن به سردرگمی اقتصاد آزاد در رسیدن به تعادل اقتصادی و اجتماعی کشورها، پایان می‌دهد. تعاون می‌تواند با ایجاد روابط منطقی میان تولید، فرصتهای شغلی، مهارتهای انسانی و فن‌آوری، با آثار زیان‌آور اقتصاد آزاد و سیاستهای اقتصادی آن درباره تورم، انحصارات و تمرکز ثروتها در دست گروههای بزرگ و نظایر آن به سود جامعه، مبارزه نماید.

۲-۲. برداشتی از مشکلات اقتصاد آزاد در فاصله قرون ۱۷ و ۱۸ تا نیمه اول قرن حاضر، مشاهده مشکلات اقتصادی و اجتماعی صنعتی شدن اروپا، برخی از اندیشمندان اقتصادی را به این نتیجه رسانید که آزادی اقتصادی و رقابت بی‌حصر، بی‌ارزش است و می‌باید از راه منطبق کردن میزان مصرف جامعه با نیازها و بهره‌گرفتن مصرف‌کنندگان از تولید و کارگران از دستمزد متناسب و مبارزه با فقر و بیکاری و تأمین سعادت انسانها، تعاون و همکاری جاننشین اندیشه آزادی اقتصادی می‌گردد.

مرحوم آیت‌الله سید محمود طالقانی تصویری جامع از مشکلات یاد شده ترسیم کرده‌اند که اشاره به سه‌گونه مهم آن دارد:

گونه اول، مالکیت نسبت به زمین، منابع طبیعی و روابط انسانی.

گونه دوم، ضعف و یا نبود استقلال و آزادی فردی در محیط کارفرمایی.

گونه سوم، دست به دست شدن محدود ثروتها و پیدایی قدرت اقتصادی متکی بر آن.

ایشان ضمن بحث، نظر می‌دهند که ریشه‌های فساد اقتصادی در تبعیضها، انحصارها، ربا و در نتیجه به استضعاف کشیده شدن ملتها و پیدا شدن فاصله‌های طبقاتی و فکری و شکاف بین خواسته‌هاست که در محیط تربیت اسلامی، ضرورت حل این فساد، تعاون و تضامن را از حد انفاق فراتر می‌برد و آن را از واجبات می‌شمارد. و

اضافه می‌کنند: "نظر خاص اسلام، متوجه به حل عادلانه و طبیعی این سه‌گونه مشکل است که افراد اجتماع در حد عمل فکری، هنری و جسمی که مفید و مشروع باشد، مالک و متصرف در نتایج کار خود شوند."

با توجه به این دیدگاه اسلامی و در نظر گرفتن اصولی که در تکوین نهضت تعاون جهانی مطرح شد، می‌توان سیاستهای سالمتری برای اقتصاد جامعه برگزیده و تعاون را بخشی از فعالیت‌های مردمی اثربخش در سیاستهای اقتصادی بازار آزاد، در کنار بخش غیر تعاونی قرار داده و مزیت‌های تحکیم نهضت تعاون اسلامی را بر اصول پیشنهادی اندیشمندان جهان دیگر، برشمرد.

۲-۳. اندیشه‌های پیشگام و قطبهای فکری آن در تعاون معاصر

۲-۳-۱. نظر انقلابی مدیریت، عقاید و آزادی نیروهای تولیدی.

سن سیمون فرانسوی (۱۸۲۵ - ۱۷۶۰ و پیروان او)، که به انقلاب فنی زمان خود آگاه بوده و آن را «صنعتی شدن» نامیده‌اند، بر این باور بوده است که علم و صنعت همراه با حکومت‌های مردمی به وجود آمده است. به دنبال این اندیشه، اقتصاد اشتراکی، برده‌داری، انحصار قدرت سیاسی، مالکیت‌های فئودالی، مالکیت‌های دسته‌جمعی ابزار تولید، مورد بحث سایر اقتصاددانان قرار گرفته و در نهایت اصول علم اقتصاد - کلاسیک قدیم و جدید - پایه‌گذاری شده، تا آنجا که «شومپتر» و «مارشال» معتقد می‌شوند به اینکه بازار آزاد، بیشترین رفاه اقتصادی را پدید نمی‌آورد و لا گرایش به سوی اتحادیه‌های صنفی و سوسیالیزم پیدا می‌کنند. اما طرفداران نهضت تعاون به اهمیت این نظریه پی‌می‌برند، طوری که از ربع قرن بیستم، اعتقادات تعاونی را از پیچیدگی و ابهام خارج ساخته و در تماس با سیاست‌های اقتصادی و نیروی کار، به ایجاد ساختار تعاونیهامصرف و اتحادیه‌های صنفی آن همت می‌گمارند. این نهضت از انگلستان آغاز می‌شود و همزمان، سایر نقاط اروپا و آمریکا و آسیا را در برمی‌گیرد.

۲-۳-۲. نفی تجارت نامشروع و نظریه

تعاون بدون الکل‌های اجتماعی شارل فوریه (۱۸۲۳-۱۷۷۲) از پیش روان صاحب‌نظر مکتب تعاون است. وی ایجاد جامعه تعاونی را که فاقد واسطه‌ها، انگلهای اجتماعی و بدور از تمایلات سودجویانه و نامشروع تجارتی باشد، پیشنهاد کرده است. در سازمان تعاونی (شرکت تعاونی) فوریه که نام سپاه فالانژ بر آن نهاده بود و حدود ۴۰۰ تا ۲۰۰۰ نفر عضویت و همکاری داشتند، نظریه‌های اصولی شرح زیر پی‌ریزی شد:

الف. محیط و شرایط کار باید مطبوع و دل‌انگیز باشد.

ب. مزدها متناسب میزان کار تعیین گردد.

ج. به کارهای ضروری سهم بیشتری تعلق گیرد.

د. جدایی کار سرمایه از میان برداشته شود.

ه. جامعه تعاونی نیز دارای واحد تعاونی مصرف و هم تولید باشد.

و. روحیه آزادی‌خواهی تعمیم یافته، انتخابات آزاد برقرار گردد.

این‌گونه تفکرات منطقی که از اصول جاری و امروزی نهضت‌های تعاونی است، برای جامعه آن زمان، مبهم می‌نموده، پیروان فوریه بر اثر کار و تجربه، نظریه‌های تکمیلی ابراز نمودند که در اروپا و ایالت تگزاس آمریکا به کار گرفته شد. اصول تکمیلی مزبور به وسیله «رابرت اوئن» و «فیلیپ بوشه» در همه رشته‌های تولید و مصرف کشاورزی فرانسه رسوخ یافت و قبل از سال ۱۹۲۱ در اسرائیل به کار گرفته شد.

پیشگامان تعاون کارگری برای تمرکز اندوخته شرکت‌های تعاونی و استفاده اعتباری از آنها جهت تأمین وسایل کار و کسب، تأسیس بانک کار را ضروری دانسته بودند. این طرح نخستین بار مورد استفاده مکتب رایفایزن آلمان قرار گرفت.

۲-۳. نظریه تعاون به جای رقابت اقتصادی

طریق آموزش و پرورش، معتقد بود و نظریه تعاون به جای رقابت را پیشنهاد کرده است. اصول نظریه وی در دهکده کوچک و فقیرنشین «راچدیل» به کار بسته شد و بعدها به موفقترین شرکت‌های کوچک تعاونی مصرف تبدیل و الگوی توسعه تعاونی‌مصرف شناخته شد. در این دهکده که قلب در مواد غذایی، قحطی و گرسنگی، بیکاری و فقر ریشه دوانیده بود، پس از آن به شهرکی با نشاط تغییر چهره یافت. اصول تعاونی که امروزه به نام مکتب راچدیل معروف است، در مدیریت بازار عمده‌فروشی و بنگاهداری به شرح زیر است:

اول، تشکیل هیئت مدیره‌ای مرکب از رئیس خزان‌دار، منشی و ۵ نفر سرپرست حوزه‌ای

دوم، کاربرد اصل فروش نقدی به جای فروش اعتباری یا نسیه

سوم، تعیین مقدار سهام، سرمایه و خیره و ترتیب حضور و تشکیل جلسات همگانی هفتگی و مشورتی

چهارم، قبول تقاضای عضویت از هر نژاد و رنگ و عقیده سیاسی و مذهبی یعنی رعایت «اصل درهای باز» برای همه.

پنجم، تعیین اصول قیمت‌گذاری فروش و خرید، ضمن تفکیک اصول تعاون و اصول عملیات تجارتی. در این باره توضیحاتی ضروری است، زیرا که از مهمترین وظایف شرکت‌های تعاونی مصرف - چنانکه در تهران نیز مشاهده می‌شود - این توقع و انتظار هست که افزایش قیمت‌ها را تحمل کنند. قبول این مسئولیت فقط در شرایطی امکان‌پذیر خواهد بود که شرکتها از تأمین منافع مصرف‌کنندگان عضو، صرف‌نظر نمایند. منافع اعضا عبارتند از سود سهام و سرمایه و ایجاد ذخیره احتیاطی بر اساس حجم فروش سالانه و قیمت‌های رسمی و یا رایج بازار. به عبارت دیگر اگر بین قیمت خرید و قیمت فروش کالاها مازاد قابل برگشتی نباشد، شرکت در معرض تعطیلی قرار

برگزیده شود، بحثی است در مورد سه‌گونه روش (قیمت بازار - قیمت تمام شده - سیاست بررسی سود و هزینه)، دوگونه روش یعنی قیمت رایج و قیمت تمام شده، تجربه شده و مفید نبوده است. روش سوم، بررسی سود و هزینه است، در مورد کاهش قیمت فروش به مصرف‌کننده تعاونی مفید واقع شده و ملاحظات زیادی را همراه داشته است: اولین نکته آن کاستن از هزینه‌هاست تا نسبت سودآوری (درآمد) بیشتر از هزینه باشد. دومین مسأله بررسیها در نظر گرفتن وضع رقابت و قیمت‌های رایج است. حجم خرید و تهیه (تأمین کالا) به صورت انبوه، سومین مسأله حسابرسی سود و هزینه است که کاهش قیمت برای اعضای شرکت را مقدور می‌سازد. این سه‌گونه بررسی، امکان می‌دهد تا نقطه سودآوری برای تحصیل مازاد و خیره مساعد گردد و مزیت تعاون در مورد تقسیم بازار برگشتی بین صاحبان سهام محفوظ بماند. بنابر این پایه اصلی سود و هزینه، برآورد قیمت فروش کل (درآمد ناخالص) است.

روش یاد شده، همراه با هوشیاری و آگاهی اجرا می‌شود، آگاهی و کسب اطلاع از زمینه‌های تولید، مکان تولید، صادرات هر کالا و همچنین واردات کالاها؛ و نیز واکنش‌های ضعیفی (غیر تعاونی) از شیوه‌های شناخته شده مدیریت تعاونی است. بنابر این قیمت‌گذاری تابع یک قاعده و دستور کار کلی نخواهد بود. این گونه مسائل، جنبه‌های تخصصی مغازه‌داری و بازاریابی است و تفکیک اصول تعاون را از اصول عملیات تجارتی مقدور می‌سازد. بر این اساس تعاونیها به خودگردانی می‌رسند و توقعی از بیت‌المال نخواهد داشت. آنچه به نام دموکراسی اقتصادی نامیده می‌شود، همین اصول ساده است که فلسفه تعاون را از نظر قسط و عدل توجیه پذیرفته و نقش آن را از نظر تجزیه و تحلیل توسعه پایدار، خاصه اشتغال،

تعاون:

در تاریخ اندیشه‌های تعاونی نام سه مکتب اصلی که خطوط تعاون عصر حاضر را ارائه کرده‌اند، دیده می‌شود که عبارتند از راجدیل انگلستان، مکتب تعاونی شواتس دیلتز و رایفایزن آلمان هر یک از این سه مکتب به گروه خاصی تعلق داشته، چنانکه مکتب راجدیل به کارگران صنایع و معاون، شولتس دیلتز به شهرنشینهایی با درآمدهای متوسط و مکتب رایفازن وابسته به کشاورزان خرده‌پا، یا واحدهای دهقانی کوچک، بوده است. غیر از این سه مکتب، روشها و اسلوبهای دیگری هم به اقتضای وضع اقتصادی و اجتماعی در سایر کشورها به وجود آمده‌اند که از نظر توسعه جهانی تعاون دارای شهرت زیادی نبوده‌اند. اهمیت دیدگاههای این سه مکتب ترکیب درست‌تر روشهای کاربردی با اصول تعاون و نتیجه‌گیری از آنها و تنظیم و تدوین دستور کارهای فنی و اداری (مدیریت) برای شرکتهای تعاونی بوده و اساس کار بسیاری از مؤسسات تعاونی، مانند؛ عمده‌فروشی تولید تعاونی را مبتنی بر اصول فنی ساخته‌اند. بدون آنکه اصول ثابتی پیشنهاد نمایند، به این ترتیب با دخالت مستقیم در عرضه و تقاضای شرکتهای تعاونی وابسته، واسطه‌های تجاری را در قلمرو فعالیت خود دور ساخته‌اند.

در عصر مانیز به نوعی، نظامهای صنفی و وابستگی گروههای اجتماعی به تعاونیهامصرف، تولید و خدمات با حفظ اصول اولیه، و با انعطاف بیشتری به توده‌های مردم، کمک می‌کنند و مصرف‌کننده را با تولیدکننده در شبکه توزیع مستقیم ارتباط می‌دهند تا تولید و مصرف با احتیاجات گروهها هماهنگ گردد. به عنوان نمونه اوصاف و تشکلهای تعاونی ایران را بررسی می‌نماییم.

۴. جایگاه تعاون در اقتصاد ایران

۱-۴. شهید آیت‌الله محمدباقر صد (۱۳۵۹ - ۱۳۰۸) معتقد بوده‌اند که «مجموعه احکام اسلامی، زندگی اقتصادی مسلمانان را در چارچوب ارزشهای اعتقادی اسلام شکل می‌دهد

و چون قواعد و احکام اسلامی تغییرناپذیرند قادر به حل و فصل مسائل انسان هستند.» بنابر این اشکال تعاون ایران در فرآیند ترکیب و هماهنگ‌سازی رفتارها و روشهای پذیرفته شده است، بی‌آنکه در چارچوب نظریه خاص اقتصادی باشد. می‌توان بر این موضوع افزود که تعاون در اقتصاد ایران، دست‌آورد مدیریت و سازماندهی برای تأمین تعادل منابع با خواسته‌ها و نیازهای اساسی جامعه است و به این سبب مورد حمایت قانون قرار گرفته و امتیازهای به این شرح برای بخش تعاونی نظام جمهوری اسلامی ایران پیش‌بینی و در اساسنامه شرکتهای گنجانیده شده است:

- تعاونیهاتولید و توزیع در کلیه اولویت‌ها و حمایتهای مربوط به تعاون حق تقدم دارند.
- شرکتهای و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت موظف‌اند در معاملات خود به تعاونیها اولویت بدهند.
- تعاونیهاتولید و توزیع می‌توانند به امر صادرات و واردات در موضوع فعالیت خود بپردازند.
- در شرکتهای تعاونی هر عضو بدون در نظر گرفتن میزان سهم فقط دارای یک رأی است.
- بالاترین مرجع اتخاذ تصمیم و نظارت، مجمع عمومی شرکت تعاونی است.
- اداره امور تعاونی بر عهده هیئت مدیره است. در تعاونی کوچکتر هیأت مدیره حداکثر دارای ۷ نفر عضو اصلی است و تا یک سوم اعضاء علی‌البدل می‌باشند. برای تعاونیهابزرگ در مقابل افزایش هر ۴۰۰ نفر یک نفر می‌تواند به اعضاء اصلی هیئت مدیره و یک نفر به اعضاء علی‌البدل بیفزایند، مشروط بر آنکه تعداد از ۱۵ نفر بیشتر شوند که این موضوع عمومیت ندارد.
- کلیه اعضاء هیئت‌مدیره و مجمع عمومی با رأی مخفی انتخاب می‌شوند. (اصل آزادیهای انسانی)

ملاحظه می‌شود که قانون تعاون ایران، با در نظر گرفتن اصول اولیه تعاون، با قبول اصل آزادیهای انسانی، (دموکراسی اقتصادی و اجتماعی) و رعایت اصل عدم تمرکز ثروتها اجرا می‌شود و تأکید می‌کند که هر عضو

برای دستیابی به سیاست اقتصادی پویا، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، و به تبع آن، قانون جامع تعاون کشور، تحکیم مشارکت و تعاون عمومی میان همه مردم و توسعه آن را اعلام نموده است. مواد ۷ گانه قانون جامع تعاون، برای جلوگیری از انحراف سیاستهای اقتصادی به تشریح، نقصانها و ناهماهنگی اقتصادی پرداخته و برای رفع مشکلات، تنها شیوه تعاون را چاره‌ساز شمرده است.

می‌باید در تعاونی به کار اشتغال داشته باشد.

۲-۴. سازماندهی

قانون اساسی ایران، واحدهای تعاونی را به شکل بخشی معتبر در کنار بخشهای خصوصی و دولتی رسمیت بخشیده است. اعتبار مزبور بیانگر مشارکت شرکتهای تعاونی در راستای هدفهای کلان توسعه اقتصادی و اجتماعی چه در بعد درون مرزی و چه در بعد برون مرزی است. در جلسات اردیبهشت ماه ۷۶ نخستین همایش جهانی دانشمندان، متخصصان و اندیشمندان ایرانی، وضع موجود تعاون در ایران، تعداد و رشد سریع آن

ادامه در صفحه ۳۱